

Hvorfor er der ikke nogen, der har fortalt mig det her før?

Det spørgsmål bliver ofte stillet af de unge og voksne elever med ordblindhed, der har fået undervisning med materialet HELP Start. Materialet er et særligt grundkursus i engelsk læsning og stavning og et supplement til den øvrige engelskundervisning. HELP Start er udviklet til ordblinde og til elever, der har vanskeligt ved skriftlig engelsk, men det kan inspirere og bidrage til den almene engelskundervisning og er meget relevant ved inklusionen af elever med særlige behov. Erfaringen med undervisningsmetoden og materialet i Danmark er, at der både for elever og lærere er meget ny viden og inspiration at hente.

”At lære at stave på engelsk - det kan I godt opgive!” Sådan hørte jeg for nylig en engelsklærer sige til sine ordblinde elever i klassen. Denne lærers indstilling er ærgerlig - og heldigvis ikke rigtig. Det er jo sandt, at det er vanskeligt at stave på engelsk, da den engelske ortografi er en af de mindst lydrette af alle alfabetiske skriftsprog, og ved en kompleks ortografi som den engelske udfordres læsningen og stavningen så meget, at den ordblindes grundlæggende fonologiske vanskeligheder får endnu større betydning. Imidlertid viser erfaringen med undervisning med HELP Start af flere hundrede unge og voksne ordblinde elever siden 2006 og tilsvarende erfaringer fra Sverige i grundskolen, at det bestemt er muligt også for ordblinde elever at blive væsentlig bedre. Engelsk skriftsprog behøver ikke være en uoverstigelig hindring, og for de unge og voksne ordblinde kunne det have sparet dem for mange kvaler, hvis de havde fået den relevante hjælp og undervisning allerede i grundskolen.

Professor i læsning Carsten Elbro definerer ordblindhed som ”markante vanskeligheder ved at lære at læse og skrive, som beror på langsom og upræcis omsætning af bogstaver og bogstavfølger til sproglyde [...] Gennem intensiv læseundervisning kan ordblinde tilegne sig læsefærdighed, og især tidlig systematisk læse- og

sprogundervisning har vist sig effektiv”. Det er netop en sådan intensiv og systematisk undervisning, HELP Start tilbyder.

It-hjælpemidler

Diverse it-hjælpemidler, fx programmerne CD-ord eller ViTre, er en stor

» Det er fantastisk at være med, når elever, som har oplevet engelsk som fuldstændig håbløst at stave og læse, gradvist begynder at mærke, at det ikke er umuligt og får større selvtillid.

hjælp for mange ordblinde både ved oplæsning af tekster og som stavehjælp. På hjemmesiden www.mobilaesning.dk er der også megen hjælp til hente med gode pædagogiske instruktioner i brugen af de mange forskellige apps og muligheder, der findes på smartphones.

Erfaringen viser, at mange opnår de bedste resultater, når brugen af it-hjælpemidler går hånd i hånd med en særlig tilrettelagt, struktureret stave- og læseundervisning, og uden direkte undervisning med nøgler til den alfabetiske kode på engelsk, er det svært for en ordblind at lære at læse og stave sikkert på engelsk.

HELP Start materialet i Sverige

Den svenske ordblindelærer Malin Holmberg har udviklet *HELP Start*

Af **Lise Marie Nyrop**,
cand.mag.
i audiologopædi
og engelsk, lærer på
KVUC, oversætter af *HELP Start*.
E-mail: liny@kvuc.dk

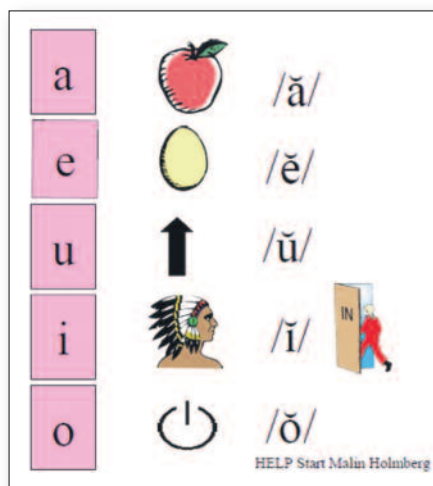
materialet (*Holmberg English Learning Program*) med inspiration fra amerikanske undervisningsmaterialer. Den første udgave af materialet, blot kaldet *HELP*, udkom i 2005 i Sverige og på dansk i 2008. Det reviderede materiale *HELP Start* udkom i Sverige i 2011, og det er netop udkommet på dansk i 2013 på Specialpædagogisk forlag.

I Sverige bliver materialet i efteråret 2013 anvendt til ordblinde og andre med langsom skriftsprogstilignelse i engelskundervisningen på omkring 600 skoler, dvs. især i grundskolen på mellemtrinnet, men også på ungdomsuddannelser og i voksenundervisningen. I Sverige er de foreløbige erfaringer og tilbagemeldinger fra lærerne og eleverne vældig positive.

Speciallærer Johanna Bengtsson udtaler: ”Jeg er meget begejstret for dette materiale. Det er fantastisk at være med, når elever, som har oplevet engelsk som fuldstændig håbløst at stave og læse, gradvist begynder at mærke, at det ikke er umuligt og får større selv-

Til hvert fonem hører et nøgleord med et billede. Til lyden **sh** er nøgleordet **shoe** og for **ch** er det **church**.

Undervisningen bygger på "phonics", d.v.s. koblingen mellem fonem og grafem.

tillid. Vi ser vældig gode resultater i arbejdet med *HELP Start*, både med elevernes selvtillid og ved deres resultater i engelsk".

Materialet består af:

- seks Tekstbøger og seks Arbejdsbøger, niveau A-F
- materiale til udprintning på www.spf-herning.dk
- tavlekort til whiteboard og smartboard
- to computerprogrammer
- lærervejledning
- 24 korte instruktionsvideoer på svensk til nye lærere (På www.youtube.com er der adgang til fire af disse instruktionsvideoer, søg på *HELP Start*)

Som lærere har jeg og andre oplevet, at materialet med sin overskuelige og pædagogiske opbygning, den systematiske progression og de talrige træningsøvelser gør et stort og fagligt udfordrende undervisningsområde meget lettere at gå til. Som underviser bliver man gennem lærervejledningen guidet gennem undervisningsforløbet og får en let tilgængelig struktur for hver undervisningslektion stillet til rådighed.

Materialet fungerer som en slags særligt kursus, og det er optimalt hvis undervisningen tilrettelægges som et længere intensivt forløb med 1-2 lektioner helst 2 eller flere gange om ugen, især i begyndelsen af forløbet, men andre undervisningsforløb er også mulige. Hvor mange måneder

undervisningen skal løbe, afhænger af elevernes niveau i engelsk og målet for undervisningen.

Målgruppen

Målgruppen for materialet er forholdsvist bred, idet det kan anvendes og tilpasses undervisning af ordblinde og andre med behov for direkte instruktion i engelsk ortografi i forskellige aldersgrupper. Man differentierer ved, hvor hurtigt man går frem, og hvor meget man repeterer for at sikre overindlæring, men rækkefølgen i undervisningsforløbet er den samme for alle. Materialet kan af nogle umiddelbart opleves barnligt, og til unge og voksne ordblinde er det vigtigt, at man forklarer nødvendigheden af at arbejde med den indledende, grundlæggende, fonologiske træning og så tilpasser brugen af materialet til gruppen og udelader de mere barnlige opgaver. Erfaringen med undervisning af ordblinde studerende på videregående uddannelser er, at de synes, at indholdet er både udfordrende og krævende.

Malin Holmberg anbefaler, at man begynder at arbejde med *HELP Start* materialet fra omkring 10-11 års alderen, hvor eleverne har udviklet et ordforråd og et vist niveau i mundtlig engelsk og har en grundlæggende forståelse og beherskelse af skriftsproget på deres modersmål, så de ikke blander det sammen med engelsk ortografi.

Det er kun ordblinde og læsesvage elever, der skal gennemgå hele programmet med alle øvelser, men de fleste som lærer engelsk fra grunden kunne givetvis drage nytte af at få

Man benytter bl.a. "tapping" - en slags "fingerstavning".

nogen instruktion i fonem-grafemkoblingen på engelsk. En del elever ræsonnerer selv og når frem til en - typisk ubevidst - forståelse af den engelske ortografi uden direkte instruktion, fx opnår mange en fornemmelse for forskellige stavelsestyper i engelsk og deres stavemønstre. Men en øget bevidsthed kunne lette vejen til bedre læse- og stavefærdigheder på engelsk for flere elever.

Der er også ny viden at hente for en del lærere, det var der i hvert fald for mine kolleger og mig, da vi lærte metoden og materialet at kende, og vi spurgte faktisk også os selv, "Hvorfor er der ikke nogen, der har fortalt os det her før?" I danskundervisningen kender vi til vokaltrappen osv., og det indgår i vores undervisning, men ingen af os fik kendskab til de mange engelske ortografiske regler (fx stavelsestyperne), da vi læste engelsk på seminariet eller universitetet.

Undervisningsprincipper

Undervisningen bygger på 'phonics', dvs. *koblingen mellem fonem og grafem*, og i arbejdet med lyd-bogstavkoblingen inddrages træning i *fonologisk og artikulatorisk opmærksomhed*, som indebærer at lytte sig frem til, identificere, analysere og blive bevidstgjort om lydene i engelske ord. Man starter fra bunden med enkeltlyde og lydrette enstavelsesord af typen konsonant-vokal-konsonant, udbygger dernæst enstavelsesordene med konsonantklynger, og først derefter arbejdes der med flerstavelsesord. Kort fortalt bliver sproget splittet op i de mindste enheder, fonemer, for derefter at blive samlet igen, lyd for lyd til ord.

Ved at anvende Orton-Gillinghams *multisensoriske metode* (se, høre, føle og gøre) anvender man flere læringskanaler samtidig. Man benytter bl.a. 'tapping', en slags 'fingerstavning', hvor man udtaler de enkelte lyde samtidig med, at fingrene trykkes mod tommelfingeren, og et helt centralt element er tavlekort i forskellige farver, som hver især repræsenterer én lyd, dvs. de enkelte fonemer og digraferne *sh, ch, th, qu, ck, wh* osv.

Til hvert fonem hører et *nøgleord* med et billede, som eleven skal forbinde med lyden, fx til lyden *sh* er

nøgleordet *shoe* og for *ch* er det *church*. Eleven siger nøgleordet *shoe*, lytter til den første lyd i ordet, isolerer lyden og kobler den til grafemet *sh*, og sådan går man igennem alle vokaler, konsonanter og digrafer.

De seks stavelsetyper i engelsk

I de første tre niveauer i materialet, niveau A-F er der fokus på det fonologiske og de tilhørende retningskrivningsregler (fx også reglen om fordobling af konsonanter), og når eleverne har tilegnet sig et sikkert fonem-grafem kendskab, frigøres der overskud til at give sig i kast med mere komplicerede strukturer og stamemønstre.

I Tekst- og Arbejdsbøgerne, niveau D-F, arbejdes der bl.a. med de seks stavelsetyper, der findes i engelsk – noget vi ikke kender fra dansk. Stavelsetyperne er *lukket*, *åben*, *vokal-konsonant-e*, *-le*, *r-kontrolleret* og *dobbeltvokalstavelse*, og til alle stavelsetyper er der en grundig gennemgang og mange opgaver både i bøgerne og på computer.

Kendskab til disse stavelsetyper betyder, at de kan dele længere ord op i stavelser, når de læser og skriver, og bl.a. bestemme hvorvidt udtalen af vokalen er 'kort' eller 'lang'. I *HELP Start*-materialet betyder 'kort' vokal, at vokalen udtales som initiallyden i nøgleordene *apple*, *egg*, *Indian*, *on* og *up*, og 'lang' vokal betyder, at vokalerne udtales som deres navn i alfabetet, hvor nøgleordene er *abc*, *email*, *i-phone*, *OK* og *USA*.

Et eksempel på forskellige stavelsetyper findes i ordene

- not *lukket stavelse* (indeholder én vokal og ender på en konsonant) og her udtales vokalen 'kort' som i *nøgleordet on*
- no *åben stavelse* (indeholder én vokal og ender på en vokal) og her udtales vokalen 'lang', som bogstavets navn i alfabetet og som i *nøgleordet OK*
- note *vokal-konsonant-e* (indeholder én vokal, så en konsonant og ender på et *e*), det sidste *e* er stumt, men det signalerer, at den forudgående vokal *o* skal udtales 'lang' som bogstavets navn i alfabetet og som i *nøgleordet OK*.

Det stumme *-e* kaldes for 'det magiske *e*'.

Andre eksempler der illustrerer, hvordan udtalen af vokalen bestemmes af stavelsetypen er ordpar som *bet* (udtalt med 'kort' vokal) ift. *be* (udtalt med 'lang' vokal), og *mat* (udtalt med 'kort' vokal) ift. *mate* (udtalt med 'lang' vokal) - og der er utallige andre eksempler.

I elevernes diktater taget før undervisningen er der typisk fejl i brug af digraferne, fx *with* stavet *whit*, *lock* stavet *lok*, og manglende kendskab til stavelsetyper med ord som *shy* stavet *shai*, *space* stavet *spais*, men sådanne fejl kan undgås, når eleven kender til udtalen af digrafer og stavelsetyperne.

Lærerkvalifikationer

For at kunne undervise med materialet må man være faglig kompetent i forhold til engelsk fonologi. Det kræver desuden en vis forberedelse, inden man første gang skal undervise i materialet, men når det først er gjort, er vores erfaring fra ordblindundervisningen, at materialet er både tilfredsstillende, inspirerende og nemt at undervise med.

De fleste engelsklærere eller speciallærere, der vil undervise efter metoden, har brug for, at der gives timer til en opkvalificering, og man må opfordre til, at skoleledelsen anerkender dette behov og afsætter de nødvendige resurser. Man har brug for tid til at tilegne sig den faglige viden, blive fortrolig med metoden og materialet, og evt. følge et introduktionskursus i undervisningsmetoden. Det er også vigtigt, at man løbende har tid til at sparre med kolleger om de erfaringer og spørgsmål, der opstår undervejs, og i forbindelse med folkeskolereformen og planerne for opkvalificering og efteruddannelse af lærere, er der heldigvis åbnet op for denne mulighed.

Jeg mener også, at det ville være relevant og hensigtsmæssigt, at man på læreruddannelsesstederne, i højere

Nøgleord til lange vokaler

"Lang" vokal betyder, at vokalerne udtales som deres navn i alfabetet.

grad end det tilsyneladende sker i dag, instruerer i, hvordan man kan undervise eleverne i engelsk ortografi. Vores foreløbige erfaringer viser, at metoden og materialet giver rigtig gode resultater i ordblindundervisningen, og spørgsmålet er, om denne form for undervisning skulle tilbydes bredere også til andre elever i grundskolen? Sådanne trends er set før – at specialundervisningens metoder og fortjenester indenfor danskområdet er kommet den bredere danskundervisning til gavn.

Erfaringerne med dette på engelskområdet er endnu ret begrænsede, men ordblind og andre, der har svært ved det engelske skriftsprog, bør tilbydes en særlig tilrettelagt engelskundervisning for at styrke deres skriftlige engelsk og dermed deres selvtillid. Engelsklærere i folkeskolen og på andre undervisningsinstitutioner spiller en afgørende rolle, når det handler om at give alle den bedst mulige start på uddannelses- og arbejdslivet - også når det gælder skriftlig engelsk som en vigtig kompetence i det globale videnssamfund for den enkelte, for arbejdspladserne og for samfundet.

Ønsker man mere viden om materialet eller et introduktionskursus kan man kontakte Lise Marie Nyrop, liny@kvuc.dk, se instruktionsvideoer om *HELP Start* på www.youtube.com eller kontakte Special-pædagogisk forlag.